

Termikysymyksiä.

SKS:n kielitoimiston tiedonantoja.

Kielitoimistosta tiedustetaan harva se viikko, mikä sana olisi sen ja sen käsitteen, laitteen, esineen tms. sopiva suomalainen nimitys. Miltei joka kokouksessaan SKS:n kielivaliokunnan työjaosto on joutunut pohtimaan termikysymyksiä — harvoinhan sattuu niin onnellisesti, että uusi kelvollinen termi pulpahtaa esiin heti tiedustajalle esitettäväksi. Seuraavassa muutamia ehdotettuja sanoja (vrt. Vir. 45 285). Osa näitä termejä on enemmän syntyneitä, mutta kielitoimiston suosituksesta joutunut entistä tehokkaammin palvelemaan käytäntöä.

7. **Järkeistää.** Suositettu uudelleen — kun on todettu, etteivät eräät muut

ehdotetut vastineet ole saaneet »ilmaa siipiinsä» — tätä sanaa 'rationalisoinen' vastineeksi. Jo Lönnrotilla: *järkeinen* 'rationel' ja tämän käytännössä esiintymättömäksi johdannaiseksi mainittu *järkeistää* erään toisen hakusanan yhteydessä. Tällä sanalla on katsottu olevan parhaat mahdollisuudet tulla lyhyttävuisuudessaan hieman työläästi lausuttavan rationalisoida-verbin tilalle.

8. **Pakastaa, pakaste.** »Syväjäädytämisen» korvaamiseksi suomalaisemalla sanalla pantiin erään liikkeen aloitteesta toimeen kilpailu. Asia oli jo sitä ennen ja siitä riippumatta työjaostossa ohimennen esillä, ja silloin mainittiin kansankielestä tuttu sana *pakastaa* (jonka

käyttämistä transitiivisena pidettiin mahdollisena) sekä pakastamalla käsitellyn tuotteen nimitys *pakaste*. Kielitoimisto kannatti näitä, ja kilpailulautakunta asetti ne ensimmäiselle sijalle. Nyt ne ovat käytännössä.

9. **Tutka.** Ns. radar-laitteesta oli syksyllä 1945 käytännössä 5—6 nimitystä (esim. kaikuradio, radiosilmä), ja laitteen teknilliset tuntijat olivat niihin kaikkiin tyytymättömiä. Yhdenmukaisuuteen pääsemiseksi pidettiin kokous, jossa oli läsnä insinöörejä, sotilasasiantuntijoita ja kielitoimiston edustajia. Todettiin, että käytännössä olevat nimitykset joko eivät ole asiallisesti tyydyttäviä tai ne tarvitaan muuhun käyttöön. Oli sen vuoksi turvaututtava kokonaan uuteen sanaan. Toht. L. Hakulisen ehdottama, nykyisin vain johdannaisistaan (*tutkain, tutkia*) tunnettu sana *tutka* tuntui täyttävän vaatimukset, ja se pantiin ehdolle. Vähän myöhemmin se sai virallisen hyväksymisen ja tuli harvinaisen sattuman ansiosta nopeasti yleiseen tietoisuuteen: juuri samoina päivinä, jolloin *tutka*-sana päätettiin julkisuuteen, saatiin radar-laitteilla yhteys kuuhun, ja sanomalehdistön välityksellä sana levisi kuin kulovalkea.

10. **Rasti, rastia.** Eräässä uudenlaisessa kirjanpitojärjestelmässä »kruksilla» eli v:n tapaisella koukulla on varsin tärkeä asema. Järjestelmän keksijä pyysi ehdotusta kruksin suomalaisiksi vastineeksi. Kielitoimiston sihteeri maist. H. Teppo ehdotti vanhaa *rasti*-sanaa, joka merkitsee tienmerkkiä, puuhun veistettyä pilkkaa yms. (sama ehdotus saatiin sitten kahdelta muultakin henkilöltä, mikä tietenkin oli omiaan vahvistamaan tämän sanan ehdokkuutta). Tiedustaja otti rastin käytäntöön, ja kielitoimistosta käsin sitä ja verbiä *rastia* 'kruksata' on sittemmin suositettu muillekin.

11. **Osisto.** Automiehet kaipasivat viime kevättalvena sanaa, jolla teknikkassa ilmaistaisiin useista pienemmistä osista koottua itsenäistä kokonaisuutta,

jollainen on esim. vaihdelaatikko. Käsitteellä ei ollut minkäänlaista suomalaista täsmällistä nimitystä, ja eräänkin automiikkeen henkilökunta puhui vain »kompletista» ja »olenaisesta osasta». Kielitoimistosta ehdotettiin uutta sanaa *osisto* (samoina päivinä kahdellekin liikkeelle). Se havaittiin käytäntöön kelvolliseksi ja on leviämässä autoteknikkojen kieleen.

12. **Keho.** Anatomian professori N. Pesonen lienee kipeämmin kuin useimmat muut tuntenut sen puutteen, että kielessämme on sama sana merkitsemässä sekä elävää että kuollutta ruumista, joten näiden käsitteiden täsmällinen ilmaiseminen vaatii attribuutin (esim. ruotsissa on eri sana: *kropp* 'elävä ruumis', *lik* 'kuollut ruumis'). Maist. Tepon kanssa neuvoteltuaan prof. P. ryhtyi käyttämään 'elävän ruumiin' merkitykseen sanaa *keho*, joka nyt on jonkin verran käytännössä suomalaisten lääkärin piirissä ja leviää päivä päivältä. *Keho* on kehä-sanan johdannon (Lönnrot nimenomaan viittaa kehosta kehään), ja viron *keha* 'elävä ruumis' tuntuu tukevan tätä uutta termiä. Sen yleistymismahdollisuuksista on vaikea tällä haavaa sanoa mitään, mutta anatomian alalla se on jo osoittautunut hyödylliseksi.

13. **Noutoposti.** Maist. Vilho Setälän esittämä »poste restanten» vastineeksi. Suositettu tiedustajille ja tietävästi osoittautunut erinomaisen käyttökel-poiseksi.

14. **Pysty.** Maanviljelyskonetehtas Oy. pyysi kuluneena syksynä lausuntoa erilaisten valmisteidensa nimistä ja halusi mm. »tonkalle», isohkolle metalliselle maidonkuljetusastialle suomalaista nimitystä. Työjaosto suositti samantapaisen puuastian nimenä käytettyä sanaa *pysty*. Kun ruotsalaisperäisen »tonkan-kin» alkumerkitys viittaa seisovaan asentoon, pidettiin pystyä sopivana sitä korvaamaan. Tehtaan edustajat ja läsnä olleet alan asiantuntijat hyväksyivät sen.

15. Johdinauto. Trolleybussin, so. sähköjohdosta voimansa saavan linja-auton suomalaiseksi nimeksi maist. Teppo ehdotti keväällä 1945 prof. O.-I. Meurmanin asemakaavaopin käsikirjoitukseen sanaa *johdinauto* (johtoauto-sanaan liittyisi harhaanviepä sivumerkitys). Mainittu teos ei ole vielä ilmestynyt, mutta sana on otettu mm. sanomalehdissä käytäntöön Helsinkiin suunnitelluista trolleybussilinjoista puhuttaessa.

16. Melupuhelin. Lentokoneessa, hyökkäysvaunussa yms., missä melulta ei voi kuulla toisen puhetta, käytetään

keskusteltaessa radioperiaatteelle rakennettua puhelinta. Sen suomalaiseksi nimeksi toht. Hakulinen ehdotti *melupuhelinta*, ja tämä sana on hyväksytty käytäntöön otettavaksi.

17. Hahmotutka. Eräänlaiseen tutkakojeeseen kuvastuu joistakin maiseman piirteistä (saarista, rannoista, teistä yms.) lasilevyyn kuvajainen, josta asianomainen piirre tulkitaan. Tällaisen kojeen nimeä tiedustettaessa maist. Teppo ehdotti sanaa *hahmotutka*. Se otettaneen käytäntöön.